

Els Florijn

RODE PAPAVER

MOZAÏEK • ROMAN

Gebaseerd op een waargebeurd verhaal over de moed
van twee verpleegsters in de Eerste Wereldoorlog

RODE PAPAVER

Van Els Florijn verschenen eerder bij
Uitgeverij Mozaïek:

Laatste nacht

Schaduw van de wolf

Het meisje dat verdween

Onze Vader

Zeeglas

Els Florijn

Rode papaver

Vijfde druk

UITGEVERIJ MOZAÏEK, UTRECHT

Vijfde druk 2019 (midprice)

ISBN 978 90 239 5733 1 (boek)

ISBN 978 90 239 7860 2 (e-book)

NUR 301

Ontwerp omslag: Studio Ron van Roon

Omslagbeeld: Mairi Chisholm met verrekijker, Pervijze, 11 september 1917

(Foto Imperial War Museums)

Foto auteur: Eljee Bergwerff

Lay-out en dtp: Gerard de Groot

© 2017 Uitgeverij Mozaïek, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijmozaiek.nl

www.elsflorijn.nl

Uitgeverij Mozaïek vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Queeste

Ach wat ik ook
op deze tocht
ten grave zocht
was wind en rook,

en wie weet is
wel nooit geweest
wat ik het meest
van alles mis;

maar vroeg of laat
verschijnt het land
dat elk verstand
te boven gaat,

waar ik volmaakt
opnieuw ontmoet
wie ik voorgoed
was kwijtgeraakt.

Jean Pierre Rawie

1

Na veel dringen heb ik een plaatsje weten te veroveren in de trein. Ik zit klem tussen een dikke, zweterige dame en een magere, keurig geklede heer. Heel de treinreis moet ik mijn valies op schoot houden. De zweterige dame probeert een paar keer een gesprek met mij te beginnen, maar haar opmerkingen ‘vol hier, nietwaar’ en ‘vindt u het ook zo warm’ gaan loos verloren in het rumoer om ons heen. Ik doe alsof ik haar niet hoor.

Toen ik wegging leek het alsof het zo moest. Alsof dit het enige goede was wat ik kon doen. Alsof het niet gaf dat ik mijn boerderij achterliet, alsof ik het voor elkaar zou kunnen krijgen om Arthur te vinden.

Naarmate de reis vordert voel ik mij misselijk worden. De lucht in de coupé is zwaar van zweet en ongemak. Toch is het dat niet wat mij misselijk maakt: ik kan nog net naar buiten kijken en ik zie het landschap voorbijtrekken, soms wat schokkerig, dan weer vloeiend. En dat

wringt mijn maag in elkaar, maakt dat ik moet slikken en slikken om de klont uit mijn keel te krijgen, want hoe meer het land als een wazig lint langs de trein trekt, hoe meer ik denk aan dat wat ik achterlaat.

We komen aan op het laatste station. Ik stap uit, achter de dikke vrouw die ‘pardon, pardon’ zeggend, zich met haar ellebogen breed naar de uitgang worstelt.

En dan sta ik op het perron. Overal om mij heen lopen mensen en allemaal lijken ze precies te weten wat ze moeten doen en waar ze heen gaan. Een krantenjongen loopt mij luid schreeuwend voor de voeten. De grote koppen op de voorpagina van de krant schreeuwen ‘Leve België!’ met hem mee.

Ik klem de hengsels van de tas zo stijf in mijn vingers dat mijn arm zeer gaat doen. In mijn andere hand heb ik mijn opschrijfboekje en het potlood. Maar niemand lijkt tijd genoeg te hebben, iedereen heeft haast, en ik kan niet roepen, niet schreeuwen zoals iedereen hier doet.

Ik sluit mijn ogen even, zoals ik als klein meisje ook al deed; als je je ogen sluit, kun je jezelf inbeelden dat je onzichtbaar bent – of dat de wereld om je heen niet meer bestaat.

Natuurlijk helpt het niet. Maar in de drie seconden dat ik mijn ogen sluit, bid ik zo vurig als ik kan: Mijn God, help me! Laat me zien waar ik naartoe moet!

Als ik mijn ogen opendoe is alles nog hetzelfde. Niemand let op mij. Niemand spreekt mij aan. Niemand heeft tijd voor iets anders dan voor zijn eigen dingen.

Op dat moment besluit ik de eerste trein weer terug te nemen, hoelang het ook duurt voor die teruggaat. Al moet ik hier op het station slapen. Ik was van plan om een kamer in een logement te huren en daar een tijdje te blij-

ven. Ik dacht dat ik in een paar dagen Arthur makkelijk kon vinden. Ik begrijp werkelijk niet waarom ik dat dacht. Het zou mij niet verbazen als alle logementen overvol zitten en niemand de tijd neemt om mijn inderhaast geschreven briefjes te lezen.

Op het bovenste blad van mijn opschrijfboekje heb ik, nog thuis, staande bij de tafel, alles wat ik van Arthur weet opgeschreven: zijn naam, het postadres dat ik had gekregen, mijn adres in Holland, en met een vraagteken erbij heb ik een aantal namen opgeschreven die ik hem ooit heb horen noemen. Misschien zegt de combinatie van voornamen iemand iets.

Ik begin te lopen en ik probeer eruit te zien als iemand met een doel. Misschien kan iemand mij vertellen hoe laat de eerstvolgende trein teruggaat.

Dan zie ik hem staan, een beetje apart van alle gehaaste mensen. Hij is de enige die alle tijd lijkt te hebben. Hij leunt tegen een motorfiets. Zijn lange, geellere motorjas is opengevallen en hij kijkt met samengeknepen ogen naar de mensen die langs hem heen lopen. De meesten zijn op weg naar hun bestemming, het perron wordt langzaam leger, de kruiers slenteren en roken, tellen hun fooien. Blijkbaar is degene op wie hij wacht nog niet gekomen. Ik bekijk hem, zoals hij nonchalant tegen de motor met zijspan staat geleund: de ceintuur van de jas is strak aangetrokken, hij draagt lange rijglaarzen en een pet met een klep. In de zijspan staat een plunjezak, zo een als Arthur ook bij zich had, tijdens zijn laatste verlof. Dit is iemand die er militair uitziet. Dit is iemand die wacht. Dit is iemand die misschien de tijd wil nemen om mijn briefje te lezen. Iemand die misschien kan vertellen waar ik moet zijn, als ik Arthur wil vinden.

Ik loop naar hem toe en ineens zie ik dat het geen man is, maar een vrouw. Een vrouw in een kniebroek. Een vrouw die scherp naar mij kijkt, vanonder de klep van haar pet. De manier waarop ze daar staat heeft iets vriendelijks, iets geruststellends. Haar gezicht is sterk, bijna mannelijk door de grote, gebogen neus en de vastberaden mond. Ze heeft een lange vlecht waarvan het uiteinde over haar schouder hangt.

Als ik vlak bij haar ben, zegt ze ‘Ja?’, alsof ik al iets heb gevraagd en ze me niet goed kon verstaan. Ik zet mijn valies neer en scheur het bovenste blaadje uit mijn boekje. Dat geef ik aan haar, en ik schrijf op een leeg blad: ‘Ik zoek deze man. Soldaat.’ Terwijl ze haar ogen over de weinige gegevens laat glijden, scheur ik ook dat blaadje los en geef het aan haar als ze opkijkt. Ze leest het tweede briefje ook zwijgend en dan kijkt ze mij aan, met een heel directe en heel imponerende blik die mij ongemakkelijk maakt.

‘Hoe heet u?’ zegt ze.

Ik schrijf op een nieuw blad: ‘Anna.’

‘Stem verloren?’ vraagt ze. Haar stem heeft iets ruws, iets spottends, iets wat ik niet bij een vrouw verwacht.

Ik knik. Jazeker, stem verloren. Al jaren. Tot mijn verbazing lacht ze, haar hoofd iets achterover, heel hartelijk en gemeend. Dan kijkt ze me weer aan en ze zegt: ‘Dat is lekker rustig. Naar die man ben je op zoek?’

Ik knik opnieuw, half en half verwachtend dat ik nu ga horen dat het waanzin is dat ik midden in een oorlog op zoek ben naar een soldaat. Ze leest nog een keer wat ik opgeschreven heb en kijkt me op dezelfde manier aan. Ik kijk terug. Ze zegt: ‘Niet doen, Mairi, hier krijg je spijt van.’

Ik sla mijn opschrijfboekje al weer open om haar op

het 'Anna' te wijzen, als ik mij realiseer dat ze tegen zichzelf praat. Ze zucht diep. Dan steekt ze me haar hand toe en ik neem die aan. Ondanks haar smalle hand heeft ze een verrassend sterke handdruk.

'Ik ben Mairi, verpleegster en vroedvrouw.'

Ze blijft mijn hand even vasthouden, vraagt dan: 'Kun je tegen bloed?'

Bloed? Waarom zou ik tegen bloed moeten kunnen? Ik haal mijn schouders op. Ik heb nog nooit gemerkt dat ik er niet tegen kan.

'Kun je tegen schreeuwende kerels? Lange nachten? Kapotgeschoten gezichten, gebroken benen, buikwonden? Ben je van plan flauw te vallen als je zoiets ziet?'

Waar wil ze heen? Ik heb nog nooit een kapotgeschoten gezicht gezien, en het lokt me ook niet erg aan. Maar de trein gaat voorlopig niet terug en ik wil overal wel lachend over doen, als ze me maar helpt. Ze heeft in ieder geval nog niet gezegd dat mijn missie kansloos is.

En misschien wil ik ook niet terug. Het liefste wil ik Arthur vinden. Ik pak mijn opschrijfboekje en schrijf onder 'Anna': 'Voor alles moet een eerste keer zijn.'

Daar moet ze opnieuw om lachen, haar mond wijd open en haar ogen samengeknepen. 'Ik mag jou,' zegt ze, 'ik wist het meteen toen ik je zag, ik mag je. Er zijn in heel mijn leven maar heel weinig mensen geweest over wie ik dat heb gezegd, Anna zonder stem. Dus ga ik iets stoms doen, omdat ik je mag. Kom hier, je mag in de zijspan. We gaan naar het hospitaal, en ik stel je voor als nieuwe verpleegster, want ik heb gezegd dat ik een nieuwe van de trein ging halen, en aan verpleegsters hebben we altijd gebrek. En ik zie aan jou dat je een goede bent, want dat zie ik altijd meteen. Of ze goed zijn of niet. Anders dan

ik, maar ik ken jouw soort. En luister, ik werk je in, je zorgt dat je bij mij blijft en dat je naar me luistert en je doet je uiterste best om de beste verpleegster te zijn die er tot nu toe is geweest, en in ruil daarvoor doe ik, als ik daar tijd voor heb, wat ik kan om die man te vinden. Ik zou maar ja zeggen, want een beter aanbod krijg jij nooit meer. Los van dat ik je dit aanbod doe in een vlaag van verstandsverbijstering.'

Ze zwijgt even en ik kijk haar aan, zo verbaasd. Ik wist niet dat zulk soort mensen bestaan. Die doen en praten zoals zij doet en praat. Alsof ze precies weet wie ik ben, dwars door mijn zwijgen heen.

'Een andere kans om die man te vinden krijg je niet, want er mag nog geen kip door, en laat staan een zus of een vrouw of een geliefde of wie dan ook. Ik ben je enige kans. Als je andere verplichtingen hebt, is het nu omkeren. Ook teruggaan als mijn aanbod je niet lijkt.'

Ze glimlacht, bijna mild, als ze mijn gezicht bekijkt. 'Je bent niet veel gewend. Kom op, kost en inwoning gratis.'

Meteen lacht ze weer hard, waardoor ik begrijp dat ze een grap heeft gemaakt. Ze pakt mijn valies en gooit het in de zijspan, boven op de plunjezak, zodat ik om de motorfiets heen moet lopen.

Het lukt me niet helemaal om er in te komen, maar ze helpt me, sjort mijn rokken de zijspan in, wat er zo dwaas uitziet dat we allebei in de lach schieten, en dan loopt ze om de motor heen en start. De motor begint zo te brullen dat ik het liefste er weer uit zou springen, maar ze lacht naar me en rijdt weg. Onder het rijden schreeuwt ze af en toe iets tegen mij, maar haar woorden verwaaien in de wind.

2

De gelovigen zijn als de kerkbanken: hard, ongemakkelijk en niet lang te verdragen.

Ik mag niet oordelen; of ik moet mezelf er bij insluiten, dan is het minder erg. Maar vaak heb ik geen zin om mild te zijn.

Gisteren was het marktdag. Zeker de helft van de mensen die vandaag in de kerk zitten, heb ik voorbij onze kraam zien lopen en nog geen vijf mensen hebben ons gegroet. Dat we nog altijd genoeg geld verdienen aan onze producten, is te danken aan de mensen die van buitenaf komen en die de verhalen niet gehoord hebben die er over mij de ronde doen.

In de zijbeuk van de kerk zit mevrouw Verhoeven met haar morsige zootje dat mij een paar keer heeft nageroepen. Hij kijkt naar beneden en veegt met de mouw van zijn kiel zijn neus af. Er blijft een lange streep op de donkere stof achter. Hij ziet mij kijken en steekt, na een snelle

zijdelingse blik op zijn moeder, zijn tong naar mij uit.

Zodra wij in de kerk zijn, leunt vader voorover en verbergt zijn gezicht in zijn gore, kapotgewerkte handen. Ik zit zo recht mogelijk en luister, mijn kin geheven. Meestal kijk ik naar boven, naar het strijklicht door de ramen, naar het houtsnijwerk aan de preekstoel of naar het koperbeslag op de kanselbijbel, zodat ik zo min mogelijk last heb van steelse of openlijke blikken. Meestal heb ik er genoeg aan om alleen maar te luisteren. Maar op een dag als vandaag lijkt er een waas over de woorden heen te liggen, ben ik boos en bitter. Herinneringen wachten op die momenten. Ze zijn zoals de wind, die schudt aan de muren van ons huis, en geniepig door bijna onzichtbare kieren en onder de gesloten deur door weet te blazen.

Ik ben blij als de dominee amen zegt. Ik vouw mijn psalmboek open. Meestal zing ik zachtjes mee, omdat ik graag zing. Maar deze zondag, met de kille tocht van herinneringen door mijn hoofd, buig ik mijn gezicht over de woorden die ik zou moeten zingen, maar die vervagen voor mijn ogen.

In de waas kom ikzelf naar voren vanuit de herinneringen: ik, maar toch een ander, wonderlijk tweewezen in mijn hoofd, die ik was en die ik nog ben. Ik loop door mijn hoofd als meisje van dertien jaar. Flarden komen boven: mijn eerste maandstonden en hoe het mij maanden lukte om mijn besmeurde kleren voor moeder te verbergen, omdat ik niet wist hoe ik het tegen haar moest vertellen; mijn jurk die bij het bovenlijfje te strak werd en die moeder 's avonds, de lamp laag getrokken, voorzichtig lostornde en uitlegde; de ruzie die ik hoorde tussen vader en moeder toen ze dachten dat ik sliep. Aan die herinne-

ring zit een venijnig weerhaakje waar mijn gedachten bij haperen. Vader had geprobeerd zachtjes te praten, maar zoals altijd lukte dat niet helemaal. Ze dachten dat ik sliep, maar ik luisterde mee, mijn hoofd doodstil op mijn kussen, mijn oren gespitst.

‘Denk na, Mariken!’ zei vader met zijn veel te harde stem, ‘geef me één goede reden waarom het geen kuren zouden zijn! Heb jij ooit gehoord van een kind dat niet kan praten, maar wel kan zingen? Het wordt de hoogste tijd dat ik haar harder ga aanpakken!’

‘Ze doet het er niet om, Maarten. Ze kan het niet. Ze kan het niet! Hoe meer je haar gaat dwingen, hoe minder ze het ooit zal kunnen!’

‘Hebben we de dokters niet afgelopen? Zei niet iedereen dat er niets aan mankeerde? Nou? Alles was volkomen in orde, zei elke dokter. Elke dokter! Ze hadden er geen idee van hoe het kwam dat ze niet kan praten. Ze wil het niet, zeiden ze. Nietwaar? Ze stelt zich aan! Ze heeft toch gewoon leren praten toen ze klein was? Waarom is ze er mee opgehouden? Waarom zegt ze nu geen woord meer? Nou?’

Het duurde lang voor moeder weer iets zei. Toen ze dat eindelijk deed, waren haar woorden zo zacht van verdriet dat ik mij tot het uiterste moest inspannen om er betekenis aan te kunnen geven.

‘Ze is niet zoals jij. Het is een bang kind, Maarten. Ze is bang en ze is eenzaam. Hoe zou jij het vinden als je iets wilt zeggen en je krijgt de woorden niet uit je mond? Hoe zou jij het vinden als elk woord een berg is om te beklimmen? Als iedereen stiekem om je lacht als je het probeert?’

‘Daar moet ze zich gewoon niets van aantrekken!’

‘Dat kan ze niet. Begrijp dat toch! Ze kan dat niet!’

Iedere keer wordt het moeilijker voor haar om iets te zeggen!

‘Maar ik begrijp niet waarom ze dan wel kan zingen! Daar schijnt ze geen moeite mee te hebben, nietwaar? En lezen kan ze ook als de beste. Ze zit heel de dag met haar gezicht boven een van de boeken die jij voor haar koopt!’

Ik hoorde moeders stem scherper worden toen ze zei: ‘Doet ze het werk dat jij haar hebt opgedragen? Altijd. Ze werkt hard. Ik gun haar iets voor haarzelf, door haar boeken te geven. Ik weet het. Het is vreemd dat ze niet praat. Ik begrijp het ook niet. Maar ik weet dat ze het er niet om doet. Geniet van haar, Maarten. Echt waar, je dochter is een meisje met een groot hart en een uitstekend verstand. Als je meer moeite voor haar deed, zou je het zien. En je moet toegeven dat ze prachtig kan zingen. Let daar dan op!’

Dat laatste schreeuwde moeder bijna. Er volgde een lange stilte vol met boze, onuitsproken woorden. Ik hoorde mijn hart dreunen in mijn oren. Wat moeder zojuist had gedaan, had ik haar nog nooit horen doen. Ze had hem tegengesproken. Ze was tegen hem in gegaan om het voor mij op te nemen. Mijn gezicht gloeide. De stilte in de kamer naast mijn slaapkamer groeide, tot ik het gevoel kreeg dat ik stikte onder het gewicht. Toen kierde de buitendeur open en klapte weer dicht. Vaders klompen klostten langs het raam en verdwenen in de richting van de stal.

Toen ik de volgende ochtend tegenover vader aan tafel zat, durfde ik hem niet aan te kijken.

Hij probeerde het. Ik merkte dat hij het probeerde. Hij vroeg mij iets. Zijn stem was niet zo kortaf als anders. Maar zijn harde woorden van de vorige avond schemer-

den door zijn bijna vriendelijke vraag heen. Ik moest antwoord geven. Ik wist dat hij niets minder dan een antwoord verwachtte. Alleen knikken was niet genoeg.

Ik probeerde het. Ik probeerde iets te zeggen. Ja vader, het simpelste dat ik kon bedenken. Twee woorden.

De 'j' van 'ja' rekte uit in mijn mond en vervormde grotesk.

Vader bleef mij aankijken, er sloop gêne in zijn ogen, en woede. Ik keek naar moeder. Die keek een andere kant op. Wilde ze het nog een keer voor mij opnemen, net als gisteravond? Ik hoopte zo dat zij de stilte zou verbreken. Maar ze deed het niet. De rest van de maaltijd verliep zwijgend. Ik hoorde aan de manier waarop vader na het bijbellezen zijn klompen aantrok in het voorhuis, dat hij nog steeds boos was. Ik hielp hem en moeder die dag zo goed als ik kon. Maar vader hield lang iets sombers over zich, broeierig en boos, verdriet en verbeterende woede, die zich fijn als grauw stof over zijn gezicht legden.

Ik krijg een harde stoot tegen mijn been en het meisje in mijn hoofd lost razendsnel op. Vader gebaart met zijn hoofd. Het orgel speelt, de mensen lopen al. We schuifelen tussen de roezemoezende stoet de kerk uit.

Ons boerderijtje ligt buiten de rand van het dorp. Wij moeten het langste lopen van alle kerkgangers. Vader loopt zonder op of om te kijken stevig door. Moeder had er een hekel aan dat ze altijd een paar stappen achter hem liep, en dat het haar nooit lukte om naast hem te blijven lopen. Ik heb al lang geleden besloten dat het geen zin heeft om die moeite te doen. Soms blijf ik staan, om wat bloemen of grassen uit de berm te plukken. Dan is hij allang thuis als ik aankom, zit met een nors gezicht aan de keukentafel te wachten tot ik zijn koffie voor hem neerzet.

Het voordeel van niets terugzeggen is dat mensen er vroeg of laat achter komen dat het ook niet veel zin heeft om tegen mij te praten. Vader is daar al heel lang geleden achter gekomen. Zijn zwijgen is veelzeggend geworden, zijn afkeuring en afwijzing zijn zo duidelijk te lezen in zijn houding en de lijnen rond zijn mond, dat hij ook weinig woorden nodig heeft.

Ik loop vandaag langzamer dan anders. De zon schijnt fel en ik ruik de geuren van het land, de geur van de zachtjes wuivende grassen in de berm, de droge, poederachtige geur van het stof van de weg.

Ik slof met mijn voeten zodat het stof om mijn rok wolkt en een fijn, kantachtig waas vormt op mijn schort. Hier, op de stille landweg, de verdwijnende rug van mijn vader in de verte, zing ik zachtjes voor mij uit. Niet alleen omdat hier toch niemand luistert, maar ook om het beeld van het meisje van dertien te verdrijven uit mijn hoofd. Er zijn dingen die niet herinnerd willen worden; ze zetten alle stekels op als iets hen aanraakt. Ze maken mijn dag somber. Ik houd niet van zulke dagen. Ze dienen nergens toe.

Als ik thuiskom, zit vader al aan tafel, zijn armen voor zich. Hij wacht op zijn koffie. De zondag past hem als een slecht zittende jas; hij is gewend om van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat door te werken. Maar de dag des Heeren moet geheiligd worden; alleen lijkt zijn lijf er niet aan te willen. Zijn handen zijn onwennig zonder werk. Ik heb gezien hoe voorzichtig ze met nieuwe plantjes zijn, hoe liefdevol zijn vingers langs het tere groen strijken. Maar op zondag lijken zijn handen nutteloos, te onhandig voor het koffiekopje uit moeders mooie servies, te groot en te vereelt.

De zondag bestaat uit naar de kerk gaan, koffiedrinken en eten, slapen, naar de kerk gaan en slapen. Ik denk dat mijn vader God meer looft als hij de jonge, kwetsbare plantjes voorzichtig verpoot dan op zondag.

Ik houd wel van de zondag. Als we gegeten hebben, en vader met gestommel in zijn slaapkamer is verdwenen, heb ik tijd om te lezen. De rest van de week komt daar weinig van. Vader wordt oud. Ik moet steeds meer van hem overnemen.

Maar op zondag hoef ik alleen 's ochtends de koeien te melken en de kippen te voeren. De rest van de dag heeft een soort lome rust over zich waar ik soms op maandag alweer naar verlang. Als vader in zijn slaapkamer is verdwenen, ga ik in zijn diepe rookstoel zitten, trek mijn benen op en laat me door mijn boeken vertellen hoe het leven is buiten mij om, in een wereld die mij aantrekt en afstoot, en waar ik nooit helemaal deel van lijk uit te maken.

Vader weet wel dat ik op zondagmiddag lees. Soms ben ik wel eens bang dat hij me dat ook zal ontnemen: mijn zondagmiddagboek. Daarom leg ik, gespitst op de eerste geluiden van zijn wakker worden, het boek weg en zorg ik dat ik druk bezig ben met het avondeten als hij de keuken binnenkomt.

Dan eten we zwijgend. Ons samenzijn wordt alleen hoorbaar in de geluiden die er op wijzen dat we aan tafel zitten: het ruisen van de karnemelk die ik in zijn beker schenk, hoorbaar slikken en kauwen, de tik van een mes tegen het bord, het geluid van brood dat wordt gesneden.

Als het tijd is om weer naar de kerk te gaan, grijpt vader zijn pet, zet hem op en verdwijnt door de deur. Soms vraag ik mij wel eens af of hij wat zou zeggen als ik hem een zondagavond niet zou volgen.

Ik volg hem altijd. Ik zou het niet durven om niet achter hem aan te gaan. Onmiddellijk na hem ga ik de deur door, mijn omslagdoek die ik in de kerk als hoofdbedekking gebruik, om mijn schouders. Ik trek de deur dicht en volg hem, altijd een paar stappen achter hem aan.

Als we terugkomen uit de kerk, is de eerste dag van de week zo goed als voorbij. Er wordt van mij verwacht dat ik alles afsluit en vergrendel en dat ik verdwijn in mijn slaapkamer, waar de schemer van de avond zich al in de hoeken heeft gelegd.

Ik zeg geen welterusten.

Hij ook niet.

We verdwijnen gewoon, alle twee in onze eigen wereld.

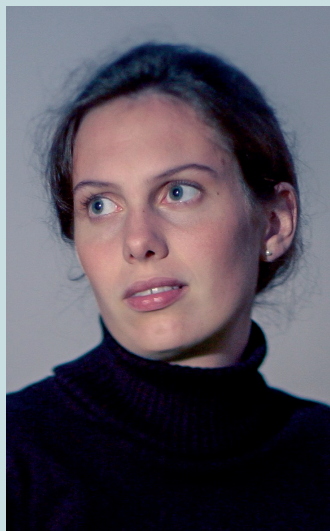
Als de man van Anna na een hevig conflict naar het front vertrekt om aan de Grote Oorlog deel te nemen, reist ze hem achterna om hem te zoeken. In korte tijd raakt ze zelf betrokken bij de oorlog: ze komt als verpleegster in een van de front-hospitalen terecht, waar ze elke dag geconfronteerd wordt met lijden en verwoesting.

Terwijl ze haar uiterste best doet om te helpen waar ze kan, blijft ze zoeken naar haar echtgenoot, te midden van de puinhopen. Maar niets kan haar voorbereiden op wat er werkelijk met hem is gebeurd. Hoe kan Anna hoop houden als ze alles verliest en er niets meer is wat het lijkt?

Gebaseerd op een waargebeurd verhaal over de moed van twee verpleegsters in de Eerste Wereldoorlog.

‘Mooie beelden, scherpe observaties en zinnen die blijven haken.’

NEDERLANDS DAGBLAD

Els Florijn (1982) publiceerde eerder *Laatste nacht* (2002), *Schaduw van de wolf* (2005), *Het meisje dat verdween* (2010) en *Onze Vader* (2013). Van *Het meisje dat verdween* werden meer dan 30.000 exemplaren verkocht. www.elsflorijn.nl

WWW.UITGEVERIJMOZAIEK.NL